

LAIMINGO POETO EILĖRAŠTIS

Mūsų literatūrinė konjunktūra, stimuliuodama rašytojo – kaip visuomeninės aukos, kaip mūsų kalčių bei nuodėmių atpirkėjo – vaizdinį, suformavo gana negatyvų požiūrį į laimingą menininką ir jo kūrybą. Laimingas menininkas nelaimingoje visuomenėje? Tada jis arba nepataisomas egoistas, azartiškas lošėjas savitikslemis metaforomis, reikalingas tik retiems dvasinės aristokratijos salonams, arba hermetiško mąstymo ir hermetiškų jautimų žmogus, savo kūryba kas vakarą sau rengiantis intelektualinę „dvasios puotą“. Bet ar tikrai visi ir kiekvienas šiandien gyvename ant anos J. Ivanauskaitės įvardytosios savivadybės ribos; ar visi taip jau labai paklūstame grėsmingajam „savigriovos instinktui“; ar taip jau visi esame paliesti išsigimstančio dvasios genetinio fondo padarinių? Juk yra dar šiame pasaulyje ir natūralios meilės, ir spontaniško, tikro džiaugsmo valandėlių; nors ir labai retai, vis dėlto pasitaiko triuškinančių tiesos pergalių prieš netiesą; juk net nusikaltėlis ir reketininkas suvirpa prieš nekaltą ir natūralų moters grožį; žinoma, tai mūsų visuomenės nelaimė, kad pro žiaurumą ir terorą praeiname nemačiomis lyg pro įprasčiausią dalyką, o gerumas – vien todėl, kad retas – sujaukina iki ašarų, bet tai juk ir liudija, kad gerumo dar yra. Tad iš tiesų „ar neatrodo, kad laimingų menininkų kūriniuose yra kažkas ypač svarbaus, kas alsuoja gyvenimo tiesa, vitališkumu“?¹ Kas sakė, jog vienintelė tiesa yra ta, kurią pripažįsta visi ir kiekvienas? Galbūt tai taip pat yra tik klaida, remiama masinės psichozės, galbūt tai, kas dabar laikoma tiesa, yra nuogiausia tautos nelaimė, su kuria visi susitaikė ir kurią visi pripažino? Ar negali būti taip, kad vieno žmogaus tiesa yra reikšmingesnė, visuotinesnė už minios, už masių tiesą, juo labiau jei tai meninė tiesa, remiama ne tik istorijos patyrimo, bet ir pačių bendriausių humanistinių literatūros siekių? „Rašytojai, kuriuos mes vadiname amžiniais arba tiesiog gerais [...], turi vieną bendrą ir gana svarbų požymį: *jie* kažkur eina ir jus tenai kviečia. [...] Geriausieji iš jų realūs ir piešia gyvenimą tokį, koks jis yra, bet todėl, kad kiekviena eilutė kaip sulčių prisigėrusi tikslo supratimo, Jūs šalia gyvenimo, koks jis yra, jaučiate ir tą gyvenimą, koks turi būti, ir tatau jus žavi. O mes? Mes! Mes piešiame gyvenimą tokį, koks jis yra, o toliau – nei bėk, nei rėk. [...] Mes neturime nei artimiausių, nei tolimiausių tikslų, ir mūsų sieloje tuščia kaip iššluota“, – rašė savigrauzos pagautas A. Čechovas². Geriausioji mūsų proza konservatyviausiai laikosi dvasingumo ir širdingumo intonacijų, ir tai yra didžiausias jos modernumo ir šiuolaikiškumo ženklas. Poezija – priešingai – jau senokai atsisakė užrašinėti fantastinius ir spalvotus savo sapnus, ir jos poetika nūnai – dažniau naktinio košmaro poetika. Ir todėl poetai, projektuojantys dvasines, intelektualines programas, pas mus yra nepopuliarūs poetai. Jausdamas gana konfliktišką savo kūrybos situaciją šiandieninės poezijos kontekste, V. Daunys atramų ieško pasaulio kultūroje, ir šit, savo redaguojamuose *Krantuose* pristatydamas mąstytoją E. Helo, jis cituoja A. Maceiną: „Lassere kaip tik mano, kad purvo nebuvimas yra viena iš Heilo nepopuliarumo priežasčių“. Dešimtmečiu anksčiau debiutavusiam H. Čigriejui tokių formuluočių dar nereikėjo: jo eilėraščių širdingumą ir dvasingumą palaikė jo kartos proza, dvasingo J. Apučio, R. Granausko meninio žodžio pečiai. Tačiau, nepaisant to, debiutavo jis vos trejais metais anksčiau negu A. Grybauskas ar G. Patackas ir iš karto pateko į „košmaro poetikos“ aplinką, kuri jau iš pat pradžių poetui jokio populiarumo negarantavo. Kita vertus, poeto laimė, kad dėmesys jo kūrybai didėja būtent dabar: tai gelbsti jo kūrybos

¹ Jekentaitė L. Būties akivaizdoje // *Kultūros barai*. – 1988. – Nr. 11. – P. 38.

² Jermilovas V. Čechovas. – V., 1953. – P. 129–130.

monotoniją ir emocinį vienaplaniškumą. Populiarūs poetai privalo dažniau ir radikaliau keistis, nes į juos daug atidžiau žiūrima ir jie paprasčiausiai daug greičiau atsibosta. Čia pat reikėtų pridurti dar vieną dalyką: nei H. Čigriejus savo gerumo religijos, nei A. Balbierius gamtos savaimingumo ir nieko nekainuojančio grožio, nei V. Daunys visus mus vienijančios dieviškosios šviesos apologijos nesugeba ir nesistengia pagrįsti šiandienos realijomis ir patyrimais. H. Čigriejus, A. Balbierius savo dvasios šviesą nešasi iš vaikystės, iš gimtųjų kaimų ir jų apylinkių, ir iš esmės jų kūryboje toji šviesa yra priešprieša jos nušviečiamai tikrovei. V. Daunio intelektualinė šviesa eina visų pirma iš sąmoningų nuostatų, bet, kaip ir anų dviejų poetų kūryboje, jos misija yra iš esmės religinio išgyvenimo misija: tai kitas – šviesesnis, tikresnis pasaulis, kurio buvimas mūsų širdyse, mūsų sielose tik dar labiau išryškina tikrovės šešėlių juoduosius kontūrus, tik dar skaisčiau nutvieskia vienišos piktžolės žiedelį totaliuose mūsų žemės sąvartynuose. Gal todėl nūnai poezija tokia nepopuliari: tikėti Dievą, vadinasi, išsiugdyti savy dar ir dieviškosios šviesos reflektorius, kurių šios žemės parduotuvėse, deja, nenusipirksi.

Kai prieš gerą dešimtmetį Just. Marcinkevičius paskelbė savo etinę programą – „gerumas tas gyvenimas, gerumas“, ne vieno kolegos pirmoji reakcija buvo diametraliai priešinga: koks čia gerumas, jei to gyvenimo išvis kaip ir nėra... Tuo metu turbūt išties norėjosi prieštaravimų ir nevilties draskomo žmogaus savijautos paliudijimų, juoba kad jie dar nebuvo nusibodę, jų neįvardydavo publicistika. Ir vis dėlto Just. Marcinkevičiaus paskelbta gerumo religija buvo aiški tikrovės etinė projekcija. Jei gyvenimas būtų buvęs išties gerumas, gerumo religijos poetui nebūtų prirėkę. Dabar, regis, destruktivos dvasios, civilizacijos ir šiuolaikinės tikrovės luošinamo žmogaus kontekste atgaline data aprašomos istorijos ir paties žmogaus išprovokuotos „nugyvento gyvenimo“ priežastys. Tokiame kontekste natūraliai pasiilgsti savotiškos atvirkštinės projekcijos: gyventi vis dėlto reikia, tad už ko laikytis, kas tą gyvenimą gali įprasminti? Ir ne kiekvieną gali patenkinti kad ir vieno didžiausių šiuolaikinės poezijos autoritetų R. M. Rilkes (R. M. Rilke) aforizmas: žinau, kad visi keliai veda ten, kur nėra gyvenimo, bet pasaulyje yra didžiulis stebuklas: bet kokį gyvenimą reikia gyventi... Atvirkštinė tikrovės grimasų projekcija kūryboje yra turbūt didžiausia H. Čigriejaus eilėraščių prasmė bei vertė.

Pasikeitusi literatūrinė konjunktūra šiam poetui gali būti itin palanki, nes poetinis H. Čigriejaus likimas, šiaip ar taip, gana paradoksalus. Atrodytų, kiek galima galvoti apie tuos pačius paukščius ir sielą gydančius žolynus, einančius iš knygos į knygą. Bet eilėraščiai parašomi vis naujaip ir nauji. Patys paskutiniai, paskelbti jau po rinkinio *Baltojo alksnio sodinimas*, kartais priartėja prie intelektualinės V. Daunio refleksijos. Monotoniškų vaizdinių prasmės nūnai verčiamos į ne mažiau monotonišką abstrakcijų kalbą, kuri tačiau H. Čigriejaus kūryboje yra nauja ir netikėta, o remiama visos poeto kūrybos konteksto, dar ir labai savita. Etinės dominantės išlieka, ir tai svarbiausia. Dėl to, kad H. Čigriejus nėra populiarius poetas, be vidinių poezijos ir talento prigimties priežasčių, kalta bus ir mūsų lyrikos alternatyvumo stoka. Guodžiančioji, prikeliančioji H. Čigriejaus eilėraščių misija tiesiog negalėjo būti labai pastebima ištisai guodžiančioje (tegu dažnai ir melu) mūsų poezijoje. Intelektualesnis, reflektivesnis knygos *Baltojo alksnio sodinimas* ir naujausiųjų eilėraščių kalbėjimas gal padės poetui lengviau įsijungti į šiandieninius dvasinio atgimimo programų svarstymus. Turiu galvoje tyliuosius, nebyliuosius svarstymus, grindžiamus savo gyvenimo ir nuostatų pervertinimais bei perkainojimais; į atvirą ginčą lengviau leidžiasi H. Čigriejui antipodiški poetai.

Žinoma, poezija yra visiems, net tiems, kurie jos neskaito, kaip sako M. Martinaitis. Ir vis dėlto drįsčiau teigti, kad H. Čigriejaus eilėraštis pirmiausia yra tiems, kurie gerokai pavargo nuo savo patirties ir savęs pažinimo. Yra poeto eilėraštyje ir tas savęs pažinimas, ir pasimetimas, ir tikrovės sumaištis bei beprotybė, bet:

...medis – tai tylinčio džiaugsmo gilybė;
Kol medis gyvena, ir mes čia gyvensim.
Daug kieno pykčiui į aukštą viršūnę
Pasižiūrėję, ištersim šitą gyvenimą.¹

Taigi – ištersim... Nuo šito „ištersim“ ir prasideda H. Čigriejaus eilėraštis. Tiesa, tuo pačiu žodžiu išeinama ir iš H. Čigriejui įprasto vaizdinio kalbėjimo teritorijų. Apskritai turbūt negalima nesigėrėti nuoseklia „tyliųjų“ mūsų poetų raida. Šito imperatyvo – „ištersim“ – gyvenimiškai žiūrint, reikėjo turbūt jau pirmojoje poeto knygoje. Bet šit dabar nustebę suklostame: kiek metų truko natūralus kaimo žmogaus pasitikėjimas gamta ir sveika prigimtimi. Ir svarbiausiąjį šios dienos moralinį imperatyvą H. Čigriejus paskelbs turbūt taip pat negreitai: kai įspūdžiai suguls į rituališkai reglamentuotą žmogaus gyvenimo sistemą, kai jie įsiterps į pastoviąją to žmogaus gyvenimo tvarką. Kaip šito tvarkos pojūčio mums šiandien reikia! Tiesa, H. Čigriejaus eilėraštyje, galime tarti, yra ne tik savęs pažinimas; jame yra ir šiandieninė minia, ir mūsų daugiaaukščių dūzgesys, ir politinio nesvarumo būklė, tik apie tai tiesiogiai nekalbama. Kalbama greičiau apie tai, kuo nuo šito ginasi sveika kaimo žmogaus prigimtis. „Tikroviškas“ eilėraščio postūmis aiškus ankstesnėse poeto knygose, ypač eilėraščiuose antikiniais, literatūriniais motyvais (įprasta to meto ezopinė kalba). Dabar poetas labiau abstrahuojasi, bet konkretaus patyrimo podirvis išlieka. Kita vertus, geraširdišką šypseną iš dalies galėtume laikyti ir sąmoninga poeto poza: tai patvirtintų dažnas nereikšmingo žmogaus, nereikšmingos asmenybės motyvas (net ciklas pavadintas „Mažos mažųjų istorijos“), kuris manding yra viena iš giluminių, vidinių poeto nepastebimumo priežasčių. Galėtume sakyti, kad tai taip pat „sveiko proto“, gyvenimo tvarkos rezultatas: „mažas žmogus“ žmogumi išlieka net ekstremaliose situacijose. Bet kyla įtarimas, jog ta laikysena šiek tiek ir netikra, nes „mažas žmogus“ H. Čigriejaus kūryboje yra ta pati didžioji gyvybė, kaip ir jo mėgstamas žvirblis ar amžinai mūsų pralaimintis karys kiškis. O ir išorinė tokios stovėsenos išraiška nėra vienareikšmiška:

Žinau – mes juokauti nemokam.
Iš teisybės tai mokam – bet šitiek patyčių
Iškentėjus širdis brangų perlą ir juoką
Su šiukšlėmis išpila gaidžiui už gryčios. (p. 85)

Visa H. Čigriejaus kūryba ir yra skirta apginti tam „brangiam perlui“, natūraliam, širdingam žmogaus gyvenimo džiaugsmui. Didžioji gyvybė, žmogaus amžinybė gamtoje ir laike yra svarbiausias buvimo pateisinimas; yra liūdnas vėjas ir rudenio saulė, kuri amžiams sujungia žmogų ir paukštį, paukštį ir medį; yra gimtieji (H. Čigriejau leksikoje – savi) namai, artimieji, seni ir geri draugai, ir tai yra individualaus gyvenimo įprasminimas; pagaliau dar yra daina, pilna savos atminties ir kartų patyrimo; dainą ir giesmę tartum sielą „reikės iš čionai išsinešti“. Yra kasdienybės džiaugsmi: „Gera klausytis išklerusio fortepijono, / Žinoma, gera tik tam, kas supranta, / Kam daug ko nereikia šios žemės kelionėj, / Kam laimės užtenka, kad kentė ir šventė“ (p. 9). Ši citata, beje, verčia dar kartą sugrįžti prie Čigriejaus eilėraščio nepastebimumo, poeto talento prigimties kameriškumo problemos. Suprantama, kad tik gyvybinga, turtinga prigimtis sugeba džiaugtis kiekvienu menkiausiu gyvybės pasireiškimu, o kasdienybę įprasminti ja pačia, retais ir netikėtais kasdienio grožio blyksniais. Ir vis dėlto poezija – „tolimųjų erdvių muzika“, jai, atrodo, pačios prigimties liepta formuoti tobulybės, idealybės ilgesį, todėl taip retai teperskaitome „laimingą“ eilėraščių. Eilėraštis beveik visada kelyje į idealybę, ir todėl jis beveik visada dramatiškas, net tragiškas. Kasdienybė – nekintanti, pastovi

eilėraščio graužatis. Ko gero, visų pirma tokį poezijos pašaukimą jausdamas H. Čigriejus stoja į „mažo žmogaus“ pozą. Jis kuria laimingą eilėraštį. Gal tikriau būtų tarti, kad jo eilėraštis stengiasi būti laimingas. Net tobulybės ilgesio, gyvenimo graužaties pagimdytą kančią H. Čigriejaus eilėraštis teigia kaip gyvenimo laimės būtiną komponentą. Kita vertus, būtent todėl, kad neprovokuoja idealybės, H. Čigriejaus eilėraštis ir yra guodžiantis. Jis padeda gyventi: „Jau būsiu kaip žvirblis ar kielė, / Kaip žolė ant kalvos ar koks nors atminimas, / Be vargo juos užpučia vėjai, be vargo, / Bet vis tiek pasilieka gyvas / Tas visas gyvenimas“ (p. 8). Poeto kūryboje dažni žodžiai – gyvenimas, viltis, džiaugsmas, teisybė – taip pat tiksliai gula į kasdienybės poetikos klodą. „Ai, paslaptys mūsų – / Tarytum ugnis po šiaudais vasariniais. / Tai ir teisybė visa!“ – būdingas abstrakcijų vartojimo pavyzdys. Nei paslaptims, nei teisybei čia neteikiama kokia nors filosofinė, etinė prasmė; tenkinamasi kasdienės šnekamosios kalbos semantika, ir tai nuolatos pabrėžiama nuostabos, atodūsiu, šūksnio intonacijomis. Beje, čia verta pažymėti, kad jokio kito poeto kūryboje neteko skaityti taip natūraliai, taip gyvai skambančios šnekamosios kalbos, jos intonacijų, tokių įvairių jos lyčių. Dažnai netikėta šnekamosios kalbos figūra atstoja ir metaforą, palyginimą: „Buvo jisai dar ne senis. Bet vis tiek jau šiam sviete gyvenęs“ (p. 27); „Dar pabūkime; seniai, seniai! / Kokie seniai? Dar jauna ranka / Galim vyno pasemt iš verdenių!“ (p. 94) ir pan.

H. Čigriejaus kūryboje svarbiausia tai, kas yra. Todėl svarbiausia jo pasaulėvaizdyje gamta (knygos *Rudenio žiedas* epigrafas iš Lamartino: „...viena gamta liks ta pati“). Ir ta gamta kaip reto kito poeto kūryboje gyva ir konkreti. Čia dar visi paukščiai ir medžiai turi savo vardus, kurių mano karta dažniausiai jau nebežino, čia pažįstamas kiekvieno gyvo sutvėrimo elgesys ir būdas, ir todėl į gamtos gyvenimą galima perkelti visą būties vyksmą. Niekas iš patirties niekur nedingsta, viskas iki mirties su tavimi. Todėl kartais keistoka skaityti H. Čigriejaus pavardę tarp poetų, dramatiškai išgyvenančių išėjimą iš kaimo. Ir ankstesniuose rinkiniuose, ir naujausiuose eilėraščiuose tas išėjimas niekur nedramatizuojamas. Kalbama vien apie savų namų atstatymą. O jų dvasia, jų amžinoji tvarka niekur nedingo:

Priemenė vėjui, klumpei ir purvui,
Vakaro brėkšmai ir labam rytui,
Priemenės tartum žvėrelis urvo
Saugiai nemoki užsidaryti.

Gryčia tai kąsniui sočiam ir žiniai
Ir apie brolių, ir apie karą,
Gryčioj gražiausių šnekų viržynai
Tarsi po saule po lempa šnara.

Seklyčia svečiui, kada pasninga
Žiedais ar snaigėm. Svečių laukimui.
Seklyčia tėvui, kurį baisingai
Amžinas miegas ima.

„Aukštaitijos sodyboje“

Taigi ir šia prasme patirtis perkeliama į esamybę, pagal gamtos ir savo gimtųjų namų tvarką galima klostyti ir dabartinį gyvenimą. Kas kita, jog dažnam šitai suvokti maža. Vidinės destruktijos ir vertybių sumaišties paliesto žmogaus nelaimė – ne tai, kad jis nesuvoktų svarbiausių vertybių ar nežinotų, kur

¹ Čigriejus H. *Baltojo alksnio sodinimas*. – V., 1988. – P. 74. Toliau puslapis arba eilėraščio pavadinimas nurodomas tekste.

ieškoti gyvenimo atramos. Nelaimė, kad jis nebeturi pasitikėjimo ir jėgų tai pritaikyti. Ir vis dėlto H. Čigriejaus poezija yra alternatyviausia ir reikalingiausia būtent dvasios destrukciją liudijančiai lyrikai. Savo ruožtu jos fone geriau atsiskleidžia etinė ir estetinė H. Čigriejaus programa: „Mums gera ir liūdna, mums liūdna ir gera, / Su carais nesikeistume vietomis!“

[...]

Valdemaras Kukulius, *Eilėraščių namai*: esė apie poezijos šiandieną, Vilnius: Vaga, 1992, p. 151–158.